

УДК 336.71

ЗНИЖЕННЯ ЯКОСТІ АКТИВІВ БАНКУ

Тищенко О.І., Гнатенко А.С.

DECREASE IN THE QUALITY OF BANK ASSETS

Tishchenko H., Gnatenko A.

У статті досліджено сучасний стан активів банківської системи України, визначено основні чинники погіршення якості активів банків та низку заходів щодо її поліпшення. Розглянуто альтернативні шляхи позбавлення банків від неякісних активів: сек'юритизація та створення компаній з управління проблемними активами, використання яких в сучасних умовах є більш доцільними.

Ключові слова: проблемні активи, чинники погіршення якості активів, компанія з управління активами, сек'юритизація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної економіки України нестабільність її банківської системи, яка зумовлена політичною ситуацією в країні, призвела до поглиблення фінансово-економічної кризи, однією з негативних сторін якої є погіршення якості активів банку.

На сьогоднішній день функціонування банківської системи України характеризується низкою негативних проявів, зокрема збільшенням обсягів проблемних активів, передусім неякісних кредитів та недостатністю резервів для відшкодування можливих втрат, які негативно впливають на якість активів банку. За офіційною статистикою НБУ, обсяги негативно класифікованих (поганих) кредитів становлять 25,3% від загального портфеля українських банків, або 238,5 млрд грн. Проте за даними експертів і неофіційними даними НБУ, частка проблемних активів досягає 55%, що становить вже 518,4 млрд грн. [4].

Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків. Погіршення фінансового стану банківської системи зменшує обсяги кредитування реального сектору економіки, негативно впливаючи на її розвиток. Тому на сьогодні у практичній діяльності актуальною є проблема якості активів банку та пошук способів її підвищення в умовах нестабільності банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення і розвитку методик роботи з проблемними активами знайшли відображення в робо-

тах зарубіжних і вітчизняних дослідників: В.І. Міщенко, А.І. Граділь, А.А. Хандрикова, М.В. Ніконова. Дослідженнями, щодо підвищення якості активів займалися такі вчені-економісти: А.М. Мороз, М.І. Савлук, О.М. Музичко та інші. Втім, вивчення чинників низької якості активів та методів їх підвищення в умовах фінансової кризи потребує подальшого дослідження.

Мета. Метою даної роботи є визначення існуючих чинників зниження якості активів банку та способів її підвищення в умовах фінансової нестабільності, а також пошук альтернативних шляхів позбавлення банків від неякісних активів.

Матеріали і результати дослідження. Аналіз активів банку належить до тривалої і важливої стадії аналізу діяльності банку. Це пояснюється тим, що якість активів значною мірою обумовлює ліквідність та платоспроможність банку і в кінцевому рахунку його надійність. Якість активів є базовим індикатором раціональності сформованої політики банку у сфері здійснення активних операцій, що визначає в якій мірі активи банку сприяють досягненню його основних цілей, а саме, забезпечення прибуткової діяльності та стабільного розвитку.

Результати досліджень проведених НБУ, дозволили виявити основні чинники щодо погіршення якості активів банківської системи (рис.1):

1) Неадекватне відображення якості активів.

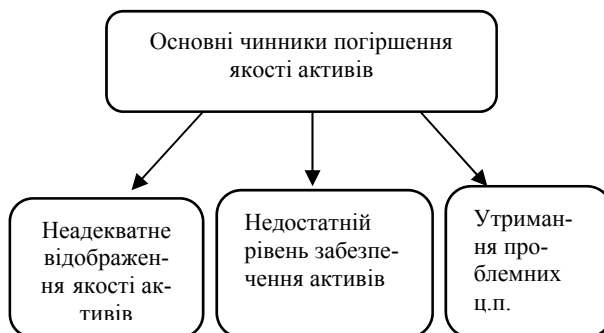

Рис.1. Основні чинники, що впливають на якість активів

- 2) Недостатній рівень забезпечення активів.
- 3) Придбання та утримання проблемних цінних паперів (ц.п).

Розглянемо кожен чинник більш детально.

1) Головним чинником для більшості банків є неадекватне відображення якості активів та значний рівень прихованого кредитного ризику.

Протягом 2015 року НБУ здійснив найбільш масштабне і детальне за всю історію діагностичне обстеження найбільших 20 банків, що включало два етапи: перевірку якості активів та стрес-тестування, тобто аналіз спроможності банків протистояти макроекономічним шокам. За результатами діагностичного обстеження встановлено, що 16 банків із найбільших 20 потребували додаткової капіталізації. У 2016 році НБУ проводив діагностичне обстеження наступних 40 банків (рис.2). Таким чином, було детально проаналізовано активи 60 банків, на які сукупно припадає понад 97% банківського сектору. Якість кредитного портфеля банків у 2015-2016 роках була на найнижчому історичному рівні. Так, після першого етапу (оцінка якості активів банків) частка кредитів 4 – 5 категорій якості (негативно класифікована заборгованість) зростає із заявлених банками 27% до 36%. До 4 категорії належать кредити, рівень настання дефолту за якими оцінюється в діапазоні 51–99%, а до 5 категорії належать дефолтні кредити. Розрахунки за сценарієм стрес-тестування дають оцінку частки кредитів 4 – 5 категорії на рівні 53% [4].

Рис.2. Розподіл кредитів за категоріями якості в найбільших банках України за 2016 рік [4].

Найбільша невідповідність заявленої якості активів і результатів стрес-тестування була виявлена за кредитами суб'єктів господарювання. Відповідно до звітності банків станом на початок 2016 року частка негативно класифікованих кредитів становила лише 20%, тоді як за результатами першого етапу діагностики вона зростає до 31%, а за оцінками стрес-тесту – до 51%.

2) Ще одним чинником низької якості активів є недостатній рівень їхнього забезпечення. За оцінками НБУ банки станом на початок 2016 року потребували суттєвого збільшення резервів під кредитний

портфель (або визнання додаткового непокритого кредитного ризику).

Одним із ключових факторів високої оцінки потреб у додаткових резервах (визнанні непокритого кредитного ризику) був недостатній рівень якості застави, яку окремі банки враховували під час оцінки кредитних ризиків. Забезпечення у вигляді майнових прав на інше майно становило 27 – 33% загального обсягу застави протягом останніх трьох років. Такий вид забезпечення є найменш якісним та не дає змоги розраховувати на повернення коштів у разі банкрутства позичальника. Банки та позичальники часто зловживали таким видом забезпечення з метою штучного заниження кредитного ризику у власній звітності.

3) Інший чинник погіршення якості активів пов'язаний із непоодинокими випадками придбання та утримання на балансі проблемних цінних паперів. Цінні папери більшості емітентів, що утримувалися банками, відрізнялися підвищеним ризиком, про що свідчили:

- ознаки пов'язаності емітентів з акціонерами банків;
- непрозора діяльність та структура власності емітентів;
- незадовільні фінансові результати роботи емітентів;
- ознаки маніпуляції з котируваннями цінних паперів на фондових біржах. Водночас рівень визнання збитків від знецінення цінних паперів (які не належать до державного сектору та сектору державних підприємств) через переоцінку або формування резервів становить лише 15%. Під час діагностичного обстеження рівень визнання збитків зріс до 75% [4].

З метою підвищення якості банківських активів та стимулювання стабільного функціонування в сфері здійснення активних операцій банки України мають урахувати вище названі фактори. Для цього доцільним є використання таких заходів:

1) Визнати реальну якість кредитного портфелю. Зволікання із визнанням проблемних боргів шкодить довірі до банків та стримує відновлення кредитування.

2) Доформувати резерви під активні операції, насамперед під кредити та залучити додатковий капітал.

3) Отримувати від позичальників додаткову заставу за кредитами, що зменшить величину непокритого кредитного ризику та потребу в додатковому капіталі.

4) Вчасно та у повному обсязі виконувати програми зі зменшення кредитування пов'язаних осіб.

За оцінками НБУ, пікові значення частки проблемних активів у банках уже пройдено. Макроекономічна стабілізація та поступове відновлення доходів та прибутків підприємств закладають передумови для поступового відновлення якості активів.

Для цього банки використовують певні стратегії, що можна умовно поділити на 2 групи. Ці варіа-

нти, як правило, доповнюють один одного. З одного боку перша група – це стратегії, що налічують різні шляхи вирішення проблеми власними силами за свої кошти. Друга – передбачає прямий продаж активів інвесторам для швидкого позбавлення від кредитів. Між ними існує цілий ряд інших заходів, таких, як схеми захисту активів, сек'юритизація, створення компаній з управління проблемними активами (КУА) за участю держави.

В Україні, на жаль, поки використовуються лише дві крайні і найбільш дорогі стратегії. Банки, не дочекавшись допомоги від уряду і парламенту, або списують погані активи за рахунок власних резервів, або продають їх за безцінь колекторам і посередникам. В обох випадках банки фіксують величезні збитки, що вимагає додаткового резервування, а іноді і додаткового залучення капіталу [1].

Дослідивши альтернативні шляхи позбавлення банків від неякісних активів, можна виділити два найоптимальніші методи, використання яких в сучасних умовах буде більш доцільним (рис.3):

- 1) створення КУА;
- 2) сек'юритизація.

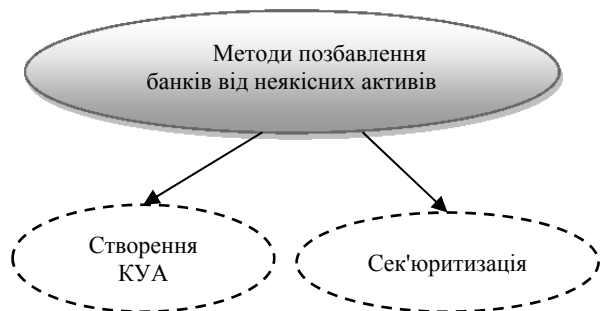

Рис. 3. Методи позбавлення банків від неякісних активів

1) Основна мета функціонування КУА полягає в тому, що недіючі кредити і застава за ними замість того, щоб бути ліквідованими в авральному порядку і за заниженими цінами, можуть піддатися реструктуризації. А отже, можна спокійно дочекатися завершення кризи і після відновлення платоспроможності боржників повернути такі кредити і заставу за ними на ринок за прийнятною ціною [3].

Ключовим фактором для успішного запуску та діяльності такої КУА є надання їй розширених повноважень у відносинах з позичальниками та незалежність від політичного впливу, банків, а також центрального банку.

Міжнародний досвід свідчить, що робота такої компанії може бути успішною за умови впровадження ефективної судової та виконавчої практики. Міністерство фінансів вже розробляє концепцію створення компанії з управління проблемними активами банків, що в майбутньому дозволить позбавити банки від неякісних активів.

2) Сек'юритизація – заміщення неякісних кредитів цінними паперами з їх переведенням на баланс спеціалізованої компанії-емітента SPV (special-proposal-vehicle).

Сутність сек'юритизації проблемних активів полягає в їх перетворенні в цінні папери, частину з яких можна продати на ринкових умовах. Однією з переваг (сек'юритизації) є розширення кола інвесторів у проблемні борги. Завдяки рейтингу старшого траншу (серії цінних паперів) ширша група інвесторів може придбати проблемні кредити.

При сек'юритизації проблемних активів вони юридично відокремлюються від майна банку та списуються з його балансу, після чого ризики та винагороди, що генерується активами, розподіляються серед інвесторів у цінні папери. Емітентом і балансоутримувачем активів виступає спеціально створена для випуску SPV [1].

Втім, процеси перепродажу проблемних активів банків мають свої перешкоди. Головна з них – відсутність нормативно-законодавчого забезпечення. Україна залишається останньою країною в Європі, де відсутнє законодавство, спрямоване на регулювання обороту цінних паперів, забезпечених фінансовими активами, необхідне для сек'юритизації проблемних банківських кредитів. Поки що в Україні сек'юритизаційне законодавство обмежується тільки іпотечними активами (Закон «Про іпотечні облигації»). Комплексною програмою розвитку фінансового ринку України до 2020 року передбачено впровадити інститут сек'юритизації проблемних активів фінансових установ [2].

Результатами запуску сек'юритизації дозволить звільнити українські банки від проблемних активів, підвищить рівень їх капіталізації за рахунок зменшення ризиків по балансовим активам та призведе до оздоровлення без витрачання державних коштів.

Позитивного результату можливо досягти поєднанням між собою вищезгаданих методів очищення банків від NPL. Для цього управління сек'юритизованими проблемними активами можна доручити КУА, яка, маючи особливі повноваження, здійснюватиме необхідні заходи щодо проблемних кредитів. Поєднання цих двох методів дозволить реально очистити банки від проблемних активів без використання державних коштів.

Висновки. За результатами дослідження слід зазначити, що ситуація у банківському секторі залишається вкрай незадовільною, суттєвий обсяг проблемних активів негативно впливає на рівень надійності банків, зумовлює потребу у додатковому капіталі, чинить тиск на показник достатності регулятивного капіталу, суттєво знижує ефективність банківської діяльності та істотно скорочує можливості фінансування реального сектора економіки країни. За результатами дослідження визначено основні чинники погіршення якості активів банків та низку заходів щодо її поліпшення. Досліджено основні методи позбавлення банків від неякісних активів: сек'юритизація та створення компаній з управління проблемними активами, використання яких в сучасних умовах є більш доцільними.

Отже, застосовуючи в комплексі заходи для покращення якості активів та альтернативні шляхи

позбавлення банків від неякісних активів, можливо досягти позитивного результату та очистити банки від проблемних активів. Збалансоване зростання обсягів активів, поліпшення їх якості стане необхідною передумовою стабільного функціонування і розвитку комерційних банків, їх позитивного впливу на розвиток економіки України. Подальші дослідження слід спрямувати у напрямку розвитку альтернативних методик позбавлення банків від неякісних активів.

Література

1. Волков С. Банківська детоксикація: «хороший», «поганий», «злий»? / С. Волков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/finances/bankivska-detoksikaciya-horoshiy-poganiy-zliy-.html>
2. Волков С. Детоксикація секьюритизацією / С. Волков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/finances/detoksikaciya-sekyuritizaciyey-.html>
3. Новіков В. Практика роботи з проблемними активами банків: світовий досвід і реалії України / В. Новіков, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. – 2013. – №4. – С. 15-21.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/>

References

1. Volkov S. Banking detoxification "good," "bad," "evil"? / S. Volkov [Electronic resource]. – Access: <http://gazeta.dt.ua/finances/bankivska-detoksikaciya-horoshiy-poganiy-zliy-.html>
2. Volkov S. Detoxification securitization / S. Volkov [Electronic resource]. – Access: <http://gazeta.zn.ua/finances/detoksikaciya-sekyuritizaciyey-.html>
3. V. Novikov practice of working with troubled assets of banks: international experience and realities of Ukraine /

V. Novikov, V. Krylov, N. Nikonov // Proceedings of the National Bank of Ukraine 2013. – t № 4. – S.15-21

4. The official website of the National Bank of Ukraine [Electronic resource]. – Access: <https://www.bank.gov.ua/>

Тищенко Е.И., Гнатенко А.С. Снижение качества активов банка

В статье исследовано современное состояние активов банковской системы Украины, определены основные факторы ухудшения качества активов банков и ряд мер по ее улучшению. Рассмотрены альтернативные пути избавления банков от некачественных активов: секьюритизация и создание компаний по управлению проблемными активами, использование которых в современных условиях является более целесообразными.

Ключевые слова: проблемные активы, факторы ухудшения качества активов, компания по управлению активами, секьюритизация.

Tishchenko H., Gnatenko A. Decrease in the quality of bank assets

In article the current state of assets of a banking system of Ukraine is investigated, major factors of deterioration of assets of banks and a number of actions concerning its improvement are defined. Alternative ways of deprivation of banks from low-quality assets are considered: securitization and creation of the companies on management of problem assets which uses in modern conditions are more expedient.

Keywords: problem assets, factors of deterioration of assets, the company on management of assets, securitization.

Тищенко Олена Ігорівна – к.е.н., доцент кафедри Фінансів і банківської справи СНУ імені В.Даля, malkova_helena@ukr.net

Гнатенко А.С. – студентка Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, gmatencko.anastasia@yandex.ru.

Рецензент: д.е.н., професор **Костирко Л.А.**

Стаття подана 13.01.2017.